

Başlık/ Title: Karşılaştırmalı Edebiyat ve Kültürlerarası İletişim: Iris Alanyalı'nın *Gebrauchsanweisung Für die Türkei* Eserinin İmgebilimsel Bir Analizi

Yazar/ Author

Alper Keleş

ORCID ID

0000-0003-1050-3843

Bu makaleye atıf için: Alper Keleş, Karşılaştırmalı Edebiyat ve Kültürlerarası İletişim: Iris Alanyalı'nın *Gebrauchsanweisung Für die Türkei* Eserinin İmgebilimsel Bir Analizi, *KARE, Özel Sayı (2021):* 16-33.

To cite this article: Alper Keleş, Comparative Literature and Intercultural Communication: an Imagological Analysis of Iris Alanyalı's Work *Gebrauchsanweisung Für die Türkei*, *KARE, Special Issue (2021):* 16-33.

Makale Türü / Type of Article: Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Submission Date: 19 Mayıs / May 2021

Yayına Kabul Tarihi / Acceptance Date: 29 Temmuz / July 2021

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Temmuz / July 2021

Web Sitesi: <https://karedergi.erciyes.edu.tr/>

Makale göndermek için / Submit an Article: <http://dergipark.gov.tr/kare>

Uluslararası İndeksler/International Indexes

INDEX COPERNICUS
I N T E R N A T I O N A L

DRJI

EuroPub

MLA
International
Bibliography

Index Copernicus: Indexed in the ICI Journal Master List 2018 Kabul Tarihi /Acceptance Date: 11 Dec 2019

MLA International Bibliography: Kabul Tarihi /Acceptance Date : 28 Oct 2019

DRJI Directory of Research Journals Indexing: Kabul Tarihi /Acceptance Date: 14 Oct 2019

EuroPub Database: Kabul Tarihi /Acceptance Date: 26 Nov 2019

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Karşılaştırmalı Edebiyat ve Kültürlerarası İletişim: Iris Alanyalı'nın *Gebrauchsanweisung Für die Türkei* Eserinin İmgebilimsel Bir Analizi

Özet: Çokkültürlü toplumlar özellikle sosyal bilim araştırmalarının üzerine oldukça yoğunlaştığı araştırma nesnelerinden biridir. Bu toplumlardaki kültürel, sosyolojik olgu ve sorunsallar birçok farklı bilim dalı tarafından çeşitli yöntemlerle analiz edilmekte ve birtakım sonuçlara ulaşılmaktadır. Bu bilim dallarının önemli bir temsilcisi olarak karşılaştırmalı edebiyat gerek imgebilim gerekse kültürlerarası edebiyat kuramlarının katkılarıyla söz konusu toplumlar üzerinde bir araştırma sahası oluşturmaktadır. Öyle ki çeşitli tanımlamalara göre kültürlerarası iletişimin sağlanmasında önemli rol üstlenen karşılaştırmalı edebiyat, özellikle araştırma yöntemlerinden biri olan imgebilim odaklı çalışmalarıyla bireyin "öteki" ile olan ilişkisini sosyal, toplumsal ve psikolojik boyutlarda irdelemekte, imgeler üzerinden yabancı olarak nitelendirilen olgular ve farklılıklara odaklanmaktadır. Bu çalışmada öncelikle kuramsal bağlamda karşılaştırmalı edebiyatın genel bir tanımlamasına yer verilmekte, ardından imgebilim tartışmaları ve kültürlerarası edebiyat kavram ve kuramlarına betimsel bir yöntemle değinilmektedir. Uygulama aşamasında ise Almanya'da kültürlerarası edebiyatın temsilcilerinden biri olarak kabul edilen Iris Alanyalı'nın *Gebrauchsanweisung für die Türkei* (Türkiye Kılavuzu) adlı eseri incelenmektedir. Bu eserin seçilmiş olmasının en önemli sebebi Türkiye ve Türk kültürü hakkında Alman okur kitlesine yönelik kaleme alınan eserde yazarın taşıdığı iki kültürlü kimliğin ne denli etkili olduğunu tespit etmektir. Bu inceleme için kültürlerarası edebiyat kuramlarının ve imgebilimin çeşitli kavramlarına başvurulmaktadır. Böylece söz konusu eserin imgebilimsel bir analizi yapılmış, kültürlerarası iletişim adına hangi bağlamlarda ne tür katkısı olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: karşılaştırmalı edebiyat, İmgebilim, Kültürlerarasılık, Kültürlerarası İletişim.

Comparative Literature and Intercultural Communication: an Imagological Analysis of Iris Alanyalı's Work *Gebrauchsanweisung Für die Türkei*

Abstract: Multicultural societies are one of the research objects that social sciences researchs are particularly focused on. In these societies, cultural, sociological phenomena and problematics are analyzed by many different sciences by various methods and some conclusions are reached. As an important representative of these disciplines comparative literature creates a research area on these societies with the contributions of both imagology and intercultural literary theories. In fact according to various definitions, comparative literature which plays a major role in the providing of intercultural communication examines the relationship of the individual with the "other" in social and psychological dimensions, especially with its one of the research methods imagology oriented studies and focuses on differences and phenomena which are described as foreign through images. In this study, primarily a general definition of comparative literature is given in a theoretical context, and then imagology discussions and the concept and theories of intercultural literature are mentioned in a descriptive way. In application part of this study, the work of Iris Alanyalı who is considered one of the representatives of intercultural literature in Germany, named *Gebrauchsanweisung für die Türkei* is examined. The most important reason for this work to be chosen is to determine how effective the bicultural identity which is carried by the author in the work written for the German readership about Turkey and Turkish culture. For this research, various concepts of intercultural literary theories and imagology are used. Thus,

* Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sakarya, E-Mail: akeles@sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1050-3843

with its imagological analysis, in the name of intercultural communication what kind of contribution it has is exhibited.

Keywords: Comparative Literature, Imagology, Interculturality, Intercultural Communication

Giriş

Sanayi devrimi sonrası ivme kazanan uluslaşma çabaları ve ulusların diğerleriyle olan temasları kültürlerarası farklılıkların daha belirginleşmesine, bunun bir sonucu olarak da “öteki” kavramının ön plana çıkmasına sebep olmuştur. Bu kavram ile tanımlanan, hakkında fikir sahibi olunmayan yabancı olarak adlandırılmasıyken, kendisinin dışında kalan bütün kavrayışların ötekileştirilmesi ile doğrudan ilintilidir. Esasen farklı kültürlerin bir arada bulunması nedeniyle bu ötekileştirme eyleminin çok daha eski çağlardan beri gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür. Ancak özellikle son yüzyıldaki savaş kaynaklı mülteci hareketleri, ekonomiye bağlı işgücü göçleri ve halihazırda küreselleşen dünya ile çok kültürlü olmayan bir toplumdan bahsetmemek neredeyse imkânsız bir hal almıştır. Bu durum kültürel kimliklerin, uzlaştırıcı bir bakış açısıyla sınanmasını, kültürlerarası ve uluslararası iletişimin daha da iyileştirilmesini talep etmektedir.¹ Bu nedenle “öteki” kavramı özellikle karşılaştırmalı edebiyat biliminde, ayrıca sosyal bilimlerin sosyoloji, tarih, psikoloji ve siyaset bilimleri gibi birçok alanında önemli bir yer teşkil etmektedir. Bunun bir adım ötesi olarak Hugo Dyserinck karşılaştırmalı edebiyat alanının ortaya çıkışı ve gelişiminin başka hiçbir beşeri bilim dalının olmadığı kadar Avrupa'nın çok uluslu kültürel çeşitliğe sahip yapısına bağlı olduğunu, hatta buradan hareketle bu bilim dalının esasen bir Avrupa araştırması olduğuna işaret etmektedir.² Bu çalışmada öncelikle karşılaştırmalı edebiyatın çalışma alanlarına ardından da bu bağlamda imgebilim ile ilgili tartışmalara yer verilmektedir. Daha sonra kültürlerarası edebiyatın gelişimi ve bunun kültürlerarası iletişim açısından rolü stereotipler (Stereotypen) ve yabancı bilimi (Xenologie) gibi başlıklar üzerinden değerlendirilmektedir. Analiz kısmında ise söz konusu eserden örneklerle stereotiplere, “öteki”nin kültürlerarası metinler bağlamında yansıtılış biçimlerine değinilmektedir.

¹ Corinna Albrecht & Alois Wierlacher, Benötigt wird profundes Fremdwissen. In Alois Wierlacher. (Hrsg.). Kulturthema Kommunikation: Konzepte - Inhalte - Funktionen. Festschrift und Leistungsbild des Instituts für Internationale Kommunikation und Auswärtige Kulturarbeit (IIK Bayreuth) aus Anlass seines zehnjährigen Bestehens 1990-2000. (Möhnesee, 2000), 293.

² Hugo Dysernick, Komparatistik als Europaforschung. In: *Komparatistik und Europaforschung. Perspektiven vergleichender Literatur- und Kulturwissenschaft*, hg. von Hugo Dyserinck u. Karl Ulrich Syndram, (Bonn, Berlin, 1992), 31.

Karşılaştırmalı Edebiyat ve İmgebilim

Karşılaştırmalı Edebiyat temelde bir ulusun ya da kültürün temsilcisi olan edebi eserlerin, yazarların ya da dönemlerin çeşitli açılardan karşılaştırılmasının amaçlandığı ve bu araştırma alanını yalnızca karşılaştırma eyleminin kendisinin oluşturduğu bir disiplin olarak açıklanmaktadır. Gürsel Aytaç bu durumun diğer karşılaştırmalı bilim dallarında olduğu gibi karşılaştırmalı edebiyat biliminde de olduğunu fakat bundan öte karşılaştırmalı insanın düşünce tarzında mevcut olduğunu vurgular.³ Farklı dil ve kültürlerde ortaya çıkan eserlerin incelenmesi, benzerlik ve farklılıkların, aralarındaki ilişkilerin irdelenmesi elbette karşılaştırmalı edebiyatın genel tanımına uygundur. Ancak böyle bir tanımlama esasen karşılaştırmalı edebiyatın konularının tamamını kapsamakta yetersiz kalmaktadır.

Karşılaştırmalı edebiyat çalışmaları farklı kültürler ait edebi metinleri, yazar ve akımlarını incelemenin yanında; bu eserlerin okur üzerindeki etkisini de göz önünde bulundurmaktadır. Bu tür çalışmalar okur kitlesi tarafından farklı yaşam biçimlerinin ve kültürlerin bir anlamda tanınmasına aracılık ederek farklı kültürlerin mensubu olan toplum ve ulusların, birbirleri hakkında daha fazla bilgi sahibi olmalarına, karşılıklı anlaşma, saygı ve hoşgörüyü yaklaşmasına, başka bir deyişle kültürlerarası ilişkilerin kurulmasına katkıda bulunmaktadır.⁴ Bu noktada Fransız komparatistlerin “yabancı deneyimini” önceleyen inceleme yöntemi akla gelmektedir, burada yöntem bakımından iki farklı kültüre ait olan (en az) iki eser, iki yazar ya da iki dönemin birbiri arasındaki farklılık ve benzerliklerine odaklanmaktan çok, bir kültürün bir diğeri hakkındaki görüşlerini ele almak öne çıkmaktadır. Böyle bir karşılaştırma eylemi araştırma nesnesini sadece eserler, yazarlar ekseninde değil, edebiyat üstü unsurlarla birlikte disiplinler arası bir bakış ile diğer kültürler hakkında kültürlerarası yakınlaşmalardan gelişmektedir.⁵

Bu yakınlaşmalar “öteki” ile farklılıklar ve benzerlikler üzerinden kurulabilecek kültürlerarası ilişki boyutunda bir tür toplumsal uzlaşmayı da beraberinde getirebilmektedir. Bu çalışmalar elbette çeşitli ilkelerin belirlenmesini gerekli kılmaktadır, Onur Bilge Kula karşılaştırmalı edebiyatın olgular ve olayları her şeyden önce “yazınsallık”, “tarihsellik” ve “toplumsallık” ilkeleri düzleminde irdedeğini belirtmektedir.⁶ O halde

³ Gürsel Aytaç, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, (Ankara: Gündoğan, 1997), 11

⁴ Funda Kızılar-Emer, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimine Genel Bir Bakış*, Proceedings Book of 2nd International Scientific Researches Congress on Humanities and Social Sciences (IBAD-2017), Ed. Hayrullah Kâhya (İstanbul, 2017), 157.

⁵ Serhat Ulağlı, *İmgebilim “Ötekinin” Bilimine Giriş*, (Ankara: Sinemis Yayınları, 2006), 148-149.

⁶ Onur Bilge Kula, *Alman Kültüründe Türk İmgesi*, Cilt 1, (Ankara: Gündoğan Yayınları, 1992), 17.

yapılan araştırmaların yalnızca edebi eserin analizi ile sınırlandırılması, elde edilen bulguların yalnızca edebiyat bilim çerçevesinde değerlendirilmesine yol açacak, böylelikle toplumsal ve tarihsel olarak elde edilebilecek çeşitli diğer bilimsel tespitlerin açığa çıkmasına engel olacaktır. Bu sebeple daha evvel de belirtildiği gibi bu tip çalışmalar disiplinlerarası bir bakış açısının kurulduğu toplumsal uzlaşa adına ve “öteki” nin anlaşılması bağlamında bir fırsat olarak nitelendirilebilir.

Kavramsal açıdan karşılaştırmalı edebiyat hakkında uzun yıllardır çeşitli tartışmalar yürütülmektedir. Özellikle René Wellek'in Fransız komparatistliğinin önemli temsilcisi Jean- Marie Carré'nin *Les écrivains français et le mirage allemand*, (Fransız Yazarlar ve Alman Hayali, 1947) isimli çalışması üzerinden yönelttiği eleştiriler, bu disiplinde iki ayrı ekol yaratacak kadar büyük bir yankı uyandırmıştır.⁷ Bir yanda daha evvel değinildiği gibi edebiyat eserinin yalnız estetik ve yazınsal değerler üzerinden değerlendirilmesi olarak nitelendirilebilecek bir yaklaşımdan, öteki yanda daha kapsayıcı, farklı kültürleri ve ulusları kaynaştıracak nitelikte çalışmaların ortaya çıktığı bir yaklaşımdan söz edilmektedir. Ayrıca René Wellek ve Austin Warren karşılaştırmalı edebiyat kavramını “sıkıntılı” olarak nitelemekte, “karşılaştırma” eyleminin bütün eleştiri ve bilimlerde kullanılmasından ötürü edebiyat incelemeleri için yeterli görmemektedir. Yine bu terimin Fernand Baldensperger'in de aralarında bulunduğu Fransız komparatistlerce kullanılan anlamda iki ulusun edebiyatlarının karşılaştırması olarak görülmesi de yetersiz bulunmaktadır, bunların yerine yazınsal metinlerin bütüncül bir yaklaşımla Goethe'nin “Weltliteratur” anlayışıyla “dünya edebiyatı” kapsamında değerlendirilerek tartışmaların önüne geçilebileceğini savunmaktadırlar. Bütün eserler için yalnızca edebiyat kavramının kullanılması gerektiğini, asıl karşı çıkılacak şeyin yalnızca bir kültüre sıkıştırılmış dışa kapalı milli bir edebiyat anlayışı olduğunu vurgulamaktadırlar.⁸ Aksi halde yapılacak çalışmaların yalnızca bir ulusun diğerleri ile olan farklılıklarını daha da ön plana çıkarıp, sınırları daha da keskinleştireceği görüşü ortaya çıkmaktadır ki bu görüş kültürlerarası uzlaştırıcı bir rol üstlenen çalışmaların hedeflediğinin tam ters istikametinde yer alır.

Karşılaştırmalı edebiyatın yöntem bakımından çeşitli karşılaştırma biçimleri bulunmaktadır. Bunlardan biri olan “tipolojik karşılaştırma” tipolojik düzeydeki benzerlikleri dilsel, yazınsal ve hukuksal benzerliklerle

⁷ Bkz. Kızılar-Emer, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimine Genel Bir Bakış*, 155

⁸ René Wellek- Austin Warren, *Edebiyat Teorisi*, çev: Ö. F. Huyugüzel, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011), 55-57.

karşılaştırmakta, coğrafi, ekonomik ve toplumsal koşullara bağlı olarak gelişen benzer tipler geliştirilmesine hizmet etmektedir ki bu yöntemle Rus karşılaştırmalı edebiyatbilimci Viktor Maksimovic Zirmunskij'in birbirinden uzak coğrafyalardaki benzer toplumsal yapıların edebi eserlere nasıl etki ettiğini gösterdiği çalışması örnektir. Bir diğer yöntem olarak "genetik karşılaştırma", araştırma sorunsalının merkezine etkiyi yerleştirmektedir, burada yazınsal etki benzer toplumsal ve kültürel koşullarda ortaya çıktığından hem tipolojik hem de genetik karşılaştırma yöntemiyle incelenabilmektedir. Ancak genetik karşılaştırmadaki önemli fark, bir olayın ya da olgunun (örneğin bir akımın) farklı kültürlerin yazınsal ürünlerini nasıl etkilediğini oluşum biçimiyle incelenmesi olarak nitelendirilebilir. Bu karşılaştırma yöntemine örnek olarak Avusturya- Macaristan Monarşisi'nde meydana gelen Ekspresyonizm'in Hırvatistan ve Slovenya'da kendisini göstermesi verilebilir.⁹

Bunların yanı sıra yabancı bir kültür ortamında alımlama araştırmaları sadece eser, yazar ve yazar grupları arasında değil, konuyla ilgili özellikle alımlayıcı çevrenin alımlamaları arasında karşılaştırma yapmayı amaçlamaktadır, örneğin Nietzsche'nin İspanya'da nasıl alımlandığı sorusu bu alan için önemlidir. Fakat bu sürecin sadece edebi eserlerle sınırlı kalmadığı, örneğin siyaset bilimi ile ilgili seçim taktiklerinin ve bununla ilgili metinlerin nasıl alımlandığı da incelenabilmektedir.¹⁰

Karşılaştırmalı edebiyatın alımlama odaklı anlam değişikliğinin etkisine yoğunlaşan bir diğer araştırma sahası da yazın çevirileri veya bilimsel metin çevirileridir. Zira çeviriler bilindiği gibi çevirmen aracılığıyla farklı biçimlerde yapılabilmekle birlikte, anlam değişikliğine uğramaları da olası bir durumdur. Bir diğer yandan bir ülkenin yazarları diğer ülkelerin edebi metinleriyle çoğu zaman çeviriler sayesinde tanışabilmekte ve yabancı'yı bu çeviriler üzerinden tanımaktadırlar.¹¹ Burada çevirinin erek dildeki karşılığının bulunması sürecinde elbette çevirmenin rolünün de göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Ayrıca tarihsel ve dönemsel özelliklerin yazınsal metinler üzerindeki etkileri de karşılaştırmalı edebiyat çerçevesinde araştırılmaktadır. Bundan başka ortak konu, motif ve esin kaynağı gibi etkenler tarihsel açılar ile örneğin

⁹ Bkz. Binnaz Baytekin, *Kuramsal ve Uygulamalı Karşılaştırmalı Edebiyat Bilim*, (Sakarya: Sakarya Yayıncılık, 2006), 75- 76.

¹⁰ Bkz. Baytekin, *Kuramsal ve Uygulamalı Karşılaştırmalı Edebiyat Bilim*, 78.

¹¹ Bkz. A.g.e.

romantik dönemde benlik anlayışı ya da doğaya bağlılık gibi ortak konular, motifler edebi eserler üzerinden karşılaştırılarak incelenabilmektedir.¹²

Karşılaştırmalı edebiyatın inceleme biçimlerinden sonra imgebilim tartışmalarına değinelim. Latince *imagos* sözcüğünden türemiş olan imge ya da diğer adıyla imaj kelimesi edebiyattan psikolojiye, iletişim biliminden resme, mimariden felsefeye birçok alanda kullanıldığından farklı biçimlerde tanımlanabilmektedir. Edebiyat boyutu ile imge, yazarın kendi duygu ve düşüncelerini ifade etmek için kullandığı çağrışımlar olarak ya da bilinçaltının istemli/istemli olarak belirli çağrışımlar ile dışı vurumu olarak tanımlanabilir.¹³ Fransız imgebilim çalışmalarının öncüsü sayılan¹⁴ Jean Marrie Carré'nin Fransız Edebiyatı eserleri üzerinden kötü Alman imajını incelerken ortaya çıkardığı sonuçlar politik kaygısı¹⁵ olan bir araştırma olarak tanımlanmış olsa da varılan nokta imgebilim tartışmalarında oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Zira Carré edebiyat araştırmalarının salt estetik kaygılar üzerinden yapılmasından çok, komparatistik çatısı altında sınırlarının ötesine çıkabilmesi gerektiğini savunmaktadır.¹⁶ Bu tartışmalarda bir görüş edebi eserler ile sınırlı kalan imge çalışmasını yalnızca edebi bir inceleme olarak adlandırmaktayken, imgebilimi karşılaştırmalı edebiyatın alt dalı olarak nitelemektedir.¹⁷ Bir diğer görüş ise imgebilim çalışmalarının karşılaştırmalı edebiyatın sınırlarını zorlayan, hatta onu aşmış bir yaklaşım olarak algılanmasını, karşılaştırmalı edebiyatın bir alt dalı değil, aksine psikanalistlerin, sosyal psikologların, iletişim bilimcilerin alanlarına girebildiği için kendi başına bağımsız özgün bir bilim dalı olarak düşünülmesi gerektiği savunmaktadır.¹⁸

Yazınsal metinler üzerinden yapılan çalışmalar yabancı araştırmalarında kuşkusuz önemli bir yere sahiptir, fakat yazınsal metinler yalnızca edebiyat biliminin kavramları ve analizlerinin sınırlarında tutulamaz. Yazınsal metinler ki bu metinlerin sadece estetik değerler bağlamında ele alınması gerektiği az önce aktarılan tartışmanın bir kanadını oluşturmaktadır, içinde buldukları kültürle ilgili birer belge olarak da görülebilirler ve bu koşulla kültür kavramının yanında imtiyazlı bir yer talebinden ziyade, kültür

¹² Bkz. Baytekin, *Kuramsal ve Uygulamalı Karşılaştırmalı Edebiyat Bilim*, 79.

¹³ Ulağlı, *İmgebilim "Ötekinin" Bilimine Giriş*, 3-4.

¹⁴ Funda Kızıler Emer, *Imagologie als Arbeitsbereich der Komparatistik - Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi - Vol.3 - pp. 1 - ISSN: 2146-1961 - (Eylül - 2012): 10.*

¹⁵ Bkz. Baytekin, *Kuramsal ve Uygulamalı Karşılaştırmalı Edebiyat Bilim*, 98.

¹⁶ Bkz. Kızıler-Emer, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimine Genel Bir Bakış*, 155.

¹⁷ Kula, *Alman Kültüründe Türk İmgesi*, 17.

¹⁸ Ulağlı, *İmgebilim "Ötekinin" Bilimine Giriş*, 168-169.

bilimleri ve dolayısıyla kültürle doğrudan eşit mesafede bir fenomen olarak görülmektedirler.¹⁹

Bu çalışma da yazınsal metinlerin kültürün bir parçası olduğunun kabul edilmesiyle ortaya çıkmış ve araştırma yöntemini imgebilimin söz konusu yazınsal metin üzerinden bu yöndeki işaretlemeleri yardımıyla kurgulanmıştır. Bu nedenle daha evvel imgebilim ile ilgili aktarılan tartışmayla, bir başka deyişle imge ve imgebilimin nasıl tasnif edilmesi gerektiğiyle ilgili bir iddiası bulunmamaktadır. Fakat elbette edebiyat ve edebi eserlerin kendi sınırları içinde değerlendirilmesi ve bu değerlendirmelerin yalnızca edebiyat bilimi sınırları içinde tutulması, her şeyden evvel edebiyatın gündelik yaşamın çatışmalarını, anlaşmazlıklarını ve uzlaşalarını görmezden geldiğini ya da kapsamadığı yönünde bir kanunun ortaya çıkmasına sebebiyet verecektir ki bu kesinlikle arzu edilen kanaat değildir. Aksine yazınsal metinlerin kurgu yönünün de bilincinde olarak, fakat onun gerçeklikle olan ilişkisinin ne denli kuvvetli ve yaşamın içinden olduğunu dikkate alarak somut sonuçlara ulaşılabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Alman ekolünün önemli temsilcilerinden Hugo Dysernick imgebilimi, nesnelere, olayları özel bir biçimde görme olarak adlandırmakta ve bilhassa imgelerin etkileriyle örtüşen yapılarının analiz edilmesi ile insanın düşünce dünyasını her alanındaki etkilerini araştırma olarak tanımlamaktadır.²⁰

İnsanın düşünce yapısını analiz eden çeşitli araştırmalarda toplumların yabancı, bilinmeyen “öteki” kültürler ve toplumlar hakkındaki çeşitli düşünce biçimleri incelenmektedir. Bu çerçevede stereotip kavramı oldukça önemlidir. Bu kavram ilk olarak yaklaşık yüz yıl kadar önce sosyal psikoloji alanından Walter Lippmann tarafından kullanılmıştır. Ona göre stereotipler zihinlerimizdeki dış dünya ve bilincimiz arasında kalıplaşmış ve şematize edilmiş tahayyüllerin tasnif edildiği resimlerdir.²¹ Bu stereotiplerin oluşum süreci kültürel birtakım temaslar ve tecrübelerle dayanmakta ve kimi zaman kanıtlanabilir gerçekliklerle kimi zaman ise gerçeğin deforme edilmesiyle oluşan genelleştirmeler içeren ön yargılardan oluşabilmektedir. Stereotipler yazarlar tarafından birer imge olarak kullanılabilir, dolayısıyla

¹⁹ Pascal Nicklas, *Komparatistik als Kulturwissenschaft?* i Komparatistik Jahrbuch der Deutschen Gesellschaft für Allgemeine und Vergleichende Literaturwissenschaft içinde. Heidelberg: Synchron Wissenschaftsverlag der Autoren, (2005), 41.

²⁰ Hugo Dyserinck, *Komparatistische Imagologie Jenseits von Werkimmanenz und Werktranszendenz*, in: Synthesis, Bulletin du Comité National Littérature Comparée de la République Socialiste de Roumanie, Vol. 9, (Bucarest, 1982): 36.

²¹ Hans-Werner Bierhoff / Dieter Frey, *Handbuch der Sozialpsychologie und Kommunikationspsychologie*, (Göttingen: Hogrefe, 2006), 430.

tarihsel stereotip araştırmaları ile imge kavramı karşılaştırıldığında bunun nesnel alanın genişlemesine hizmet ettiği söylenebilir. Bunlar dilsel düşünsel söylem çerçevesindeki imge tiplerinin de ötesinde uygulamalı sosyal psikoloji, beşeri bilimler, yabancı bilimi gibi alanları da içinde barındırmaktadır.²²

İmgebilim çalışmaları yalnızca stereotipler üzerinden gerçekleşmemektedir, fakat stereotipler ve kullanılan diğer imgeler aracılığıyla yazımsal bir metinde genel bir tabloya ulaşmak mümkündür. Yazar dış dünyadan gelen uyarıcıların etkisiyle algılama, yordama ve dışavurum süreçlerini gerçekleştirme sonucunda öznel bir doğrunun sembolik ifadesi olan imgeyi yaratmaktadır. Bu durumda imge bilinçaltını kontrol eden dürtülerin dışı vurumu olarak tanımlanabilirken, imgeler sayesinde bireysel bir üretimin dışında (yazarın iç dünyasını yansıtan bir araçtan daha çok) kolektif bir bilinçte toplumun genel eğilimlerini gösteren sistemli bir yapıdan söz edilebilir.²³ Aksi halde yapılan çalışmalar öznel bir çalışmanın öznel sonuçları olarak adlandırılabilir. Dolayısıyla imge ne tamamen bireyin bilinçaltındaki tasavvurlarından oluşmakta ne de toplumun "öteki" ile ilgili fikirlerinin bir bütünü sayılmaktadır, burada hem birey hem de toplumun tarihsel, coğrafi, sosyolojik birçok etmene bağlı çeşitli sentezleri üzerinden oluşturulmuş, kompleks bir yapıdan söz edilmektedir. Örneğin bir yazarın metni üzerinden bir toplum hakkında oluşturulmuş bir imge ya da imgeler bütünü, yazarın tarihsel, sosyal psikolojik ve ideolojik birçok katmandan etkilenmesiyle oluşmaktadır. Bir yazarın doğrudan toplumsal bir imgeyi belirleyebileceği pek mümkün görünmez, fakat oluşumu tarihsel ve politik gelişmelere bağlı olan toplumsal bir imgenin bir yazarın eserlerinde görülmesi oldukça olağandır.²⁴ Çünkü Emel Kefeli'nin de ifade ettiği gibi "imgeler tarihi kökenlere dayanmakla birlikte göreceli gerçekleri ifade ederler, kulaktan kulağa, nesilden nesle geçerler, toplumun dilinde yaşar, katmanlaşırlar".²⁵ Bu durumda da yazımsal metinler imge araştırmalarının somut verileri bağlamında önemli enstrümanlara dönüşmektedir.

²² Bkz. Baytekin, *Kuramsal ve Uygulamalı Karşılaştırmalı Edebiyat Bilim*, 101.

²³ Ulağı, *İmgebilim "Ötekinin" Bilimine Giriş*, 5.

²⁴ Bkz. a.g.e., 12-13.

²⁵ Emel Kefeli, *Karşılaştırmalı Edebiyat İncelemeleri*, (İstanbul: Kitapevi, 2000), 29.

Kültürlerarası Edebiyat ve İmgebilim Bağlamında Iris Alanyalı'nın *Gebrauchsanweisung für die Türkei* Eseri

Kültürlerarasılık kavramı 90'lı yıllardan bu yana bilimsel ve politik açıdan kültür tartışmalarını kapsayan anahtar bir kavrama dönüşmüştür.²⁶ Bu kavram özellikle günümüz Avrupa toplumlarının çokkültürlü yapısı gereği oluşmuş kültürel karşılaşmaları, melez yapıları ve bunun bir adım ötesi olarak kültüraşırı (transkulturell) toplumların irdelenmesinde oldukça önemli rol oynamaktadır. Yazınsal metinlerin burada kültürlerarası iletişim konusunda üstlendiği görev, söz konusu stereotipler ve imgeler yardımıyla karşılıklı bir uzlaşma arayışına dönüşebilmektedir²⁷. Özellikle farklı kültürlerin bir arada bulunduğu toplumlarda kendini gösteren çok kültürlü, çok kimlikli yazarlar ve eserleri üzerinden bir imge çalışması yapmak da bu yazarların bulunduğu kültürel mozaik içinde ne tür imge ve stereotiplerden etkilendiklerini göstermek açısından önemli görülmektedir. Bu nedenle yazınsal metinlerle yapılan araştırma ve analizler tıpkı Carré'nin savunduğu gibi yalnızca yazınsal ve estetik değerler etrafında olmayıp, bilakis çok kültürlü, hybrid bir bakış açısı üzerine konumlandırılmış imgebilimsel bir analize zemin hazırlamaktadır.

Almanya'da kültürlerarası edebiyatın kökenleri özellikle 60'lı yıllar sonrası iş gücü anlaşmalarıyla gerçekleşen göçlere dayanmaktadır. Bu sürecin başlangıcında misafir işçi olarak adlandırılan "azınlık sınıfının" sorunları yine misafir işçi edebiyatı (Gastarbeiterliteratur) başlığı altında aktarılmaktaydı. Fakat bu sürecin 60 yılı geride bırakıldığı düşünülürse, ilk göç eden misafir işçilerin gündelik hayatla ilgili dil, kültür, uyum ve entegrasyon ile ilgili sosyal sorunlarının en azından güncel yazınsal metinlerde tespit edildiği gibi şekil değiştirdiği görülebilir.

Özellikle Almanya'nın geçtiğimiz yıllarda bir göç ülkesi olduğunu kabul etmesi ve oldukça dikkat çekici bir yaklaşımla kavram olarak misafir işçiler değil, göçmen kökenli yurttaşlar kavramını kullanarak entegrasyon konusunda ulusal bir uyum planını²⁸ devreye sokması, çok kültürlü toplum

²⁶ Rolf Elberfeld, *Interkulturalität*. In: Ralf Konersmann (Hg.): *Handbuch Kulturphilosophie*. (Stuttgart/Weimar: Metzler, 2012), 40.

²⁷ Christoph Barmeyer, Petia Genkova ve Jörg Scheffer (Hg.), *Interkulturelle Kommunikation und Kulturwissenschaft. Grundbegriffe, Wissenschaftsdisziplinen, Kulturräume*. (Passau: Verlag Karl Stutz, 2011), 173.

²⁸ Bkz. Bundesregierung *Der Nationale Integrationsplan Neue Wege – Neue Chancen* <https://www.bundesregierung.de/resource/blob/975226/441038/acdb01cb90b28205d452c83d2fde84a2/2007-08-30-nationaler-integrationsplan-data.pdf?download=1> (Son Erişim Tarihi: 11.05.2021)

gerçeğinin artık Alman makamlarınca ve dolayısıyla Alman toplumunca kabul edilen bir olgu olduğunun bir kanıtıdır.

Almanya'da ikinci (ve üçüncü) kuşak yazarların, bir başka ifadeyle göçmen/misafir kimliğini geçmişte bırakmış, bu topraklarda doğup büyüyen, dilsel ve kültürel bağlamda büyük oranda sorunları aşmış çok kültürlü yeni nesillerin ve yazarların, kendilerinden önceki yazarların sosyalizasyon problemleriyle ilgili motif ve konularından çok, yeni bir yöne doğru evrilen konu ve motiflerden yararlandığı gözlemlenmektedir. Birinci kuşak yazarlar edebiyat eserlerinde çoğunlukla dilsel ve iletişimsel problemlere odaklanmıştır, kendilerini toplumda yalnız ve dezavantajlı hissetmişlerdir, bu nedenle ortaya çıkan eserleri "misafir işçi edebiyatı" konuları etrafında şekillenmektedir. Michael Hofmann, bu dönem yazarlarının aralarında tam anlamıyla işçi yazarlar olmasına karşın Aras Ören, Yüksel Pazarkaya gibi usta yazarların da bulunduğu işaret etmektedir.²⁹ Bu usta yazarlar eserlerinde, tanınma, yabancı işçi problemleri, kültürel kimlik gibi konuları³⁰ merkeze almışlardır.

Yeni nesillerin ortaya koyduğu eserler ise, çoğunluk kültürünün norm ve değerlerinin yanı sıra azınlık kültürü hakkında ipuçlarının yer aldığı ve bir iletişim ortamının sağlandığı eserlere dönüşmektedir. Bu noktada Emine Sevgi Özdamar, Zafer Şenocak, Feridun Zaimoğlu, Yade Kara gibi ikinci/üçüncü kuşak yazarların eserleri; öncelikle iletişim dili olarak Almancayı tercih etmeleriyle, dolayısıyla okur kitlesinin sadece bu nedenle dahi çoğunluk kültürünün mensuplarından olduğu ön kabulüyle, azınlık, "öteki", yabancı hakkında bir elçi rolü üstlenen medyalara dönüşmektedirler.³¹

Bu bağlamda Iris Alanyalı'nın *Gebrauchsanweisung für die Türkei* eseri de barındırdığı imgelerle kültürlerarası iletişimi sağlayan nitelikteki yazınsal metinlere³² örnek gösterilebilir. Alanyalı 1969 yılında İzmirli mimar bir babanın ve Hessenli bir Alman annenin kızı olarak Sindelfingen'de dünyaya gelmiştir. Taşındığı bu melez kimlik nedeniyle, kendilerini tamamıyla

²⁹ Michael Hofmann, *Interkulturelle Literaturwissenschaft. Eine Einführung*. (Paderborn: Wilhelm Fink, 2006), 196-197.

³⁰ Bu eserlere örnek olarak bkz. Yüksel Pazarkaya, *Spuren des Brots. Zur Lage der Ausländischen Arbeiter* (Ekmeğin İzleri. Yabancı işçilerin konumuna dair), (Zürich: Unionsverlag, 1983) ve Aras Ören, *Was will Niyazi in der Naunynstraße?* (Niyazi'nin Naunyn Sokağında işi ne?), (Berlin: Rotbuchverlag, 1973).

³¹ Burada Aras Ören, Yüksel Pazarkaya gibi birinci kuşak yazarların da benzer nitelikte eserler ortaya koyduğuna daha evvel değinilmişti.

³² Ayrıca bkz. Johannes Hoffman, *Stereotypen, Vorurteile, Völkerbilder in Ost und West in Wissenschaft und Unterricht, eine Bibliographie*, (Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2008).

günümüz Alman Edebiyatının temsilcileri olarak nitelendiren ve bundan fazla herhangi başka bir tanıma ihtiyaç duymayan³³ ikinci kuşak yazarlardan biri olarak kabul edilmektedir. Öyle ki Karin Yeşilada da Alanyalı'nın eserlerini başarılı bir uyum sürecinin ürünleri olarak ve ayrıca meraklı Alman komşulara Türk özel yaşamının kapılarını açan eserler olarak nitelendirmektedir.³⁴

Gebrauchsanweisung für die Türkei adlı eser bu bağlamda Türk örf-adetleri, gündelik yaşamdaki olayları, insanların birbirlerine hitap biçimleri gibi Türk kültürüne ait çeşitli unsurları tanıtmakta ve açıklamaktadır, bu bakımdan çeşitli seyahat bloglarında Türkiye'ye seyahat etmeden evvel okunması gerekenler listesinde yer almaktadır.³⁵

Kitaptaki bazı betimlemelerde Alman Toplumunun Türk imgesine yönelik belirli stereotipleri ve önyargıları işlenmektedir, yazar kimi zaman bu önyargılarla savaşıırken, kimi zaman da bu stereotiplere katılan bir üslup kullanmaktadır.

Örneğin eserin daha ilk cümlesi yazarın Türkiye hakkında hangi bakış açısını kullanarak aktarım yapacağını göstermektedir; "Aslında ben pek Türk sayılmam".³⁶ Yazarın kendini bu kimliğin bir temsilcisi olarak görmemesi, ilk etapta muhtemelen yaşamının büyük kısmını Almanya'da geçirmesiyle bağlantılıdır, fakat metnin hemen devamında, babasının gençlik günlerinden kalma eski bir İstanbul fotoğrafı sayesinde Türkiye ile kalıtsal bağlantısını gerçekleştirmektedir:

Babam Almanya'ya gitti. Ben orada doğdum ve büyüdüm. Ama her fırsatta İstanbul'daki bu balkonu ziyaret ederim [...] Belki de bu balkon İstanbul'un en çirkin balkonu, ama benim için dünyadaki en güzel yer. Orada dört kuşak buluşur ve ailemin hikayesini anlatırlar.³⁷

Görüldüğü gibi metnin devamında aile kavramı ve bunun üzerinden oluşturulan bir aidiyet alanı görülmektedir, yazar her ne kadar kendini Türk

³³ Harald Tanzer, *Deutsche Literatur türkischer Autoren*, in: Schenk, Klaus (Hg.): *Migrationsliteratur. Schreibweisen einer interkulturellen Moderne*, (Tübingen, 2004), 301–315.

³⁴ Karin Yeşilada, „*Nette Türkinnen von nebenan' – Die neue deutsch-türkische Harmlosigkeit als literarischer Trend*“, İçinde: Schmitz, Helmut (Hg.): *Von der nationalen zur internationalen Literatur. Transkulturelle deutschsprachige Literatur und Kultur im Zeitalter globaler Migration*, *Amsterdamer Beiträge zur neueren Germanistik* (69), (Amsterdam, New York, 2009), 134.

³⁵ Bkz. 9 *Bücher über die Türkei die Du unbedingt lesen musst!* <https://www.tuerkeireiseblog.de/buecher-ueber-die-tuerkei/> (son erişim: 10.05.2021)

³⁶ İris Alanyalı, *Gebrauchsanweisung für die Türkei*, (München: Piper Verlag, 2006), 6.

Çalışmadaki Almanca – Türkçe çevirilerin tümü tarafıma aittir.

³⁷ Alanyalı, *Gebrauchsanweisung für die Türkei*, 6-7.

olarak tanımlamasa da aile bağları konusunda aktardıklarıyla nasıl bir kimlik taşıdığı hakkında bilgiler vermektedir.

Bir şeyi hemen açıklığa kavuşturmak için: Ninemin namaz kılmak için kullandığı ince tül başörtüsünden başka bu ailede başörtü yoktur. Ne sekiz kardeşim var ne de doğumumdan hemen sonra zorla evlendirildim. Burada yazılanlar oldukça ortalama bir orta sınıf Türk ailesi hakkındadır.³⁸

Bu kısımda Türk aile yapısı, gündelik yaşantı ve toplumsal yapı hakkında bilgiler verilmektedir. Alanyalı bu betimlemesinde özellikle Türk kültürüne ait kültürel imgeler olarak başörtüsü, ardından çok çocuklu aileler ve zorla evlendirme gibi önyargılara değinmektedir. Bu betimleme aynı zamanda Alman toplumunun sahip olduğu, toplumsal bir eğilim sonucu ortaya çıkmış Türk imgesi hakkında da bilgiler vermektedir. Söz konusu stereotiplere karşı yazarın bir açıklama yapmak gereği hissetmesi bu önyargıların kısmen ya da tamamen yazar tarafından kabul edildiği izlenimini uyandırmaktadır. Zira yazarın gerçek hayatında bu tip sorularla karşılaşmış olma ihtimali de gündeme gelmektedir. Öyle ki daha ilk cümlesinde bunlara “açıklığa kavuşturmak” istediği bir nokta olarak işaret etmektedir, bu ise yazarın böyle bir tecrübenin en azından tanığı olmasını gerektirir, zira yazar açıklama yaparak kendini ve ailesini Alman toplumunun belirli önyargılarından sıyırma ihtiyacı hissettiğini göstermektedir. Toplumsal anlamda genele yayılmış bir olgu/kavram ya da önyargının kendi özel alanında var olmadığını iddia etmek, aynı zamanda bu olgunun kendi özel alanı dışında var olduğunu kabul etmekle eşdeğerdir.

Öte yandan yazarın kolektif bir uzlaşma arayana tavrı onu bazı dilsel düzeltmelere yönlendirmektedir:

Ayrıca günde en az yedi defa trafiğe, gürültüye ve kalabalığa küfrediyorsan, o zaman neredeyse tipik bir İstanbulludur. Bu arada onun adı “İstanbuli” değil, bu kelimeyi bazı laubali seyahat rehberleri otantik olma uğruna metinlerine çarpıcı bir biçimde serpiştirirler. Türkçe kelime oluşumuna ve ekleme kurallarına göre ve İstanbul kelimesindeki “u” harfi nedeniyle bu *İstanbullu* olarak adlandırılır.³⁹

Görüldüğü gibi yazar Türkçe bir kelimenin nasıl ve niçin bu şekilde oluşturulduğunu detaylıca açıklamaktadır. Burada yanlış bir dilsel imgenin, yazarın da değindiği otantikleştirme çabasıyla Ortadoğu'ya ait bir dilsel imge olarak “İstanbuli” takısını kullanması, Batı merkezli oryantalist bir bakış açısının ne kadar etkin olabileceğini göstermektedir. Bu örnek aslında,

³⁸ Alanyalı, *Gebrauchsanweisung für die Türkei*, 7.

³⁹ A.g.e., 20.

Edward W. Said'in *Şarkiyatçılık* kitabının "Şarkın Şarklaştırılması" bölümünde değindiği Şarkiyatçılıktaki kafa karıştırıcı bileşim, yani azametli muğlaklık ile kesin ayrıntıların kaynaşması⁴⁰ durumuna oldukça uygundur. Çünkü -i takısı Türkçe ile tamamen farklı dil ailelerinde yer alan Arapçada kullanılmaktayken, doğu kültürleriyle ilgili genelleştirici bir yapı olmasıyla Said'in de belirttiği kaynaşan kesin ayrıntılara bir örnektir. Bu noktada yazarın kendisi de yanlış bir imgenin karşısında net bir biçimde tavır sergilemektedir. Öte yandan Türkçede kelime oluşumu bu sayede Alman okur kitlesine sunulmaktadır. Alıntıda bir başka çarpıcı nokta ise, yalnız Türk kimliği değil, daha özeldir bir "İstanbullu" kimliğinin ön plana çıkarılmasıdır. Böyle bir imgelem, okur kitlesini şehirler ve şehirlerin kendi için kapalı heterojen kalıplarla biçimlendirdiği kültürlerden ve dolayısıyla bu kültürün mensupları olarak şehirli kimliklerin ya da alt kimliklerin varlığından da haberdar etmektedir.

Yazar kitabında Türkiye ile ilgili çeşitli alanlardan bilgiler vermektedir. Otobüs yolculuğu, yemek kültürü, örf ve adetlerin yanında Türk siyasal tarihinden de kimi bilgilere rastlanmaktadır:

"Atatürk" çevrilince "Türklerin Babası" anlamına gelir ve bugüne kadar hiçbir şey halk ile o ülkenin kurucusu arasındaki ilişkiyi bu kadar iyi anlatmaz. Kızgın bir isyanın yanında sevgi ve hayranlıkla işaretlenmiş bir ilişki.⁴¹

Mustafa Kemal Atatürk ile ilgili özel bir bölüm hazırlayan yazar, Atatürk'ün anayasal anlamda korunması, kurduğu parti, çok partili geçiş dönemindeki sancılar ve başarısızlıklarıyla birlikte Türkiye ve Türk halkı için yaptıklarına da yer vermektedir. Bu aktarım kültür elçisi rolünün bir anlamda siyasi alanda da devam ettiğine, Türk halkının bünyesindeki yakın tarihe ait görüş farklılıklarının da hangi eğilim ve gerekçelere dayandığına değinmektedir. Tıpkı yukarıda bahsedilen "İstanbullu" örneğinde olduğu gibi, politik görüşlerin de kimliğin bir parçası olduğu düşünülürse, yazar alt kimliklerin oluşum süreci ile ilgili önemli bilgileri aktarmaktadır.

Almanların aksine Türk otobüs şoförleri mesleklerine rağmen insan kalmışlardır ve biletini büfeden almak zorunda olduklarını bilmeyen, yollarını şaşırılmış şaşkın yabancıların biletsiz gitmelerine izin verirler.⁴²

İnsanların gündelik yaşamlarında sıklıkla karşılaştığı bir meslek grubunun iki kültür üzerinden karşılaştırılması yazarın kimi zaman sadece

⁴⁰ Edward W. Said, *Şarkiyatçılık, Batı'nın Şark Anlayışları*, Çeviren: Berna Ülner, (İstanbul: Metis, 2013), 60.

⁴¹ Alanyalı, *Gebrauchsanweisung für die Türkei*, 56.

⁴² Alanyalı, *Gebrauchsanweisung für die Türkei*, 35.

Türk kültürünü değil, Alman kültürüyle de ilgili bir analiz yaptığını göstermektedir. Öte yandan yazar zaman zaman Alman imgesinin de Türk kültürünce nasıl algılandığını aktarmaktadır:

Almanya'da o kadar çok para vardır ki, çalışmayanlar bile bundan paylarını alır. Türk adalet ve başarı anlayışı Almanya'nın inanılmaz bir cennet mi yoksa aptallarca yönetilen bir cehennem mi olduğunu tam kestirememektedir, ama aynı zamanda bu aynı mal için yerleşik bir Almanın her zaman fakir bir Türk'e göre daha fazla para ödemesi gerektiği anlamına gelir.⁴³

Türkiye'de Alman imgesi çerçevesinde değerlendirilebilecek bu örnek, imgelemin tek taraflı olmadığını göstermektedir. O halde söz konusu eserin yalnız Türk imgesiyle ilgili bilgiler verdiğini iddia etmek doğru değildir. Kitapta sunulan stereotipler ve önyargılar toplumların genel anlamda kabul ettiği doğrular değildir, ancak bu tip bakış açılarının varlığından okurları haberdar etmek, nereden bakılırsa bakılsın kültürler arası bir iletişim adına önemlidir.

Buradaki bir diğer detay ise seyahat rehberinin ötesinde kültürel birçok nüansın açıklandığı eser için kullanılan *Gebrauchsanweisung für die Türkei* başlığıdır. "Gebrauchsanweisung" kelimesinin Türkçe karşılığı "kullanma talimatı, kullanım kılavuzu, tarifname"⁴⁴ şeklinde verilmektedir. Ancak kavramın birebir çevirisinin "Türkiye Kullanma Kılavuzu" olacağı düşünüldüğünde bu kelimenin bir ülke için adeta bir cihaz, bir makineden bahsediyormuşçasına metalaştırıcı bir çağrışımının olduğu görülmektedir. Fakat eserin içerik bakımından ele alındığında kültürlerarası iletişimsel öğeleriyle nitelikli bir metin olduğu, bu nedenle yazarın bu başlığı seçerken Türkiye hakkında ironi ya da hiciv niyetinin olmadığı da görülmektedir. Dolayısıyla Alman kültüründe bu kelimenin yarattığı imge ile Türk kültüründeki karşılığı farklıdır.⁴⁵ Bu nedenle çalışmada başlığın Türkçe çevirisi "Türkiye Kılavuzu" olarak seçilmiştir. Burada etken bir alımlama olarak anlamın iki kültür arasında değişmesi, yazınsal metinlerin kimi zaman ve hatta özellikle kültürel bağlamda farklılıklar gösterebilmesi izlenebilmektedir. Karşılaştırmalı Edebiyat çalışmalarında çeviri metinler kapsamında çalışmalar yürütüldüğüne daha evvel değinilmişti, bu bağlamda

⁴³ A.g.e., 51.

⁴⁴ Langenscheidt Almanca – Türkçe Sözlük <https://tr.langenscheidt.com/almanca-turkce/gebrauchsanleitung> (Son Erişim: 15.05. 2021)

⁴⁵ Ayrıca *Gebrauchsanweisung für Berlin*. Burada kelimenin anlamı seyahat rehberi olarak düşünülebilir.

her türlü dilsel kullanımın birer imge kabul edilerek analiz edilmesi, özellikle çeviriler üzerinden imge araştırmalarının yürütülmesinin de ne kadar gerekli olduğunu bir kez daha göstermektedir.

Alanyalı'nın bu eseri gezi rehberi niteliğiyle özellikle kültürel farklılıklara yoğunlaştığı için oldukça fazla imgesel anlatım barındırmaktadır. Türk mutfağı, yeme içme kültürü, hamamlar, müziğe olan ilgi, Avrupa yolunda Türkler gibi alt başlıklarda kullanılan çeşitli imgeler aracılığıyla kültürel bir tanıtımın yanı sıra, bireysel gözlemlere dayanılarak oluşturmuş bir Türk imgesi yönüyle de okur kitlesi için çok yönlü bir metin olarak nitelendirilebilir.

Sonuç

Karşılaştırmalı Edebiyatın imge ve imgebilim üzerinden yazınsal metinlerdeki kültürel farklılıkların aktarılma biçimlerini inceleyen bu çalışmada, Alman toplumu için "öteki" kültür olarak tanımlanan Türk kültürünün ve karşılaştırma nesnesi olarak da Alman kültürünün Iris Alanyalı'nın *Gebrauchsanweisung für die Türkei* adlı kitabında hangi şekillerde aktarıldığı ele alınmaktadır. Eserde kültürlerarası iletişim yönünden birçok imgeye rastlamak mümkündür, bu bağlamda eser Almanya dışında da Avrupa'da ilgiyle karşılanmış ve iki farklı dile daha çevrilmiştir.

Türk örf ve adetlerinin, Türk Kültürü hakkındaki tespitlerin, Alman toplumuna "entegre" olmuş Türk kökenli ikinci kuşak bir yazar tarafından kültürlerarası bir yapıda aktarılması oldukça dikkat çekici bir unsurdur. Eserin bunu ne şekilde yaptığı sorusu bu çalışmanın gerçekleştirilmesini gerekli kılmıştır. Yazarın çift kültürlü kimliğinin, eserindeki stereotiplerin yalnızca Alman kültürü bağlamında değil, bir üçüncü bir alanda⁴⁶ oluşturması bakımından da önem arz etmektedir. Böylesi bir üçüncü alan, öteki kültürün yalnız bir kültürün sınırları içinden gözlemlenmesinden öte, günümüz toplumlarında ortaya çıkmış iki kültürlü ve melez kimlikler üzerinden aktarılmasına, görece yeni bir bakış açısı sergilemesine olanak sağlamaktadır. Bu, kültürlerarası yazınsal metinlerin hem kavramsal hem de uygulama açısından günden güne bir kültürlerarası iletişim aracı olma yönüne evrildiğini göstermektedir. Öyle ki buradaki tespitlerin ne tamamen Alman perspektifiyle ne de tamamen Türk perspektifiyle yapılmaktadır. Zira kimi zaman Alman kültürünün eleştirildiği tespitlere de rastlanılmaktadır. Öte yandan eserdeki betimlemeler ne nesnel-bilimsel verilerden hareketle

⁴⁶ Nilüfer Kuruyazıcı, *Almanya'da Oluşan Yeni Bir Yazının Tartışılması*, Editör: Mahmut Karakuş, Nilüfer Kuruyazıcı, Gurbeti Vatan Edenler, Almanca Yazan Almanyalı Türkler, (İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001), 10.

belirli bir yapı ya da ideoloji adına kurulmuş, ne de tamamen öznel değerler çerçevesinde bireysel gözlemlerden ibaret bir imgelemden oluşturulmuştur. Bu imgelem hakkında yapılacak olası bir genelleme, yazarın betimlemelerindeki çok kimlikli ve çok kültürlü bakış açısına uygun düşmeyecektir. Yazar yaptığı gözlemleri aktaran bir öznedir, dolayısıyla bunları öznel bir bakış açısıyla gerçekleştirir, ancak bu gözlemleri aktarırken içinde bulunduğu kültürel çevrenin veya çoğunluk kültürünün etkisiyle yapmaktadır, bu nedenle bu tip çalışmalarda yazarın içinde bulunduğu çevresel faktörlere bağlı oluşturduğu aracı pozisyonunu göz önünde bulundurmak gerekir.

Sonuç olarak yazarın melez bakış açısı özellikle kùltürlerarası keskin sınırların daha da yumuşatılabileceği yönünde bir izlenim yaratmaktadır. O halde benzer yazınsal metinler üzerinden yapılabilecek benzer yöntemlerle yapılacak araştırmalar, kùltürlerarası iletişimin daha etkin bir biçimde gerçekleşmesini sağlarken, bir diğer yandan da karşılaştırmalı edebiyatın ulus ötesi, toplumlararası uzlaşısı ve barışını sağlamanın açısından önemini tekrar vurgulayacaktır.

Kaynakça

- Albrecht, C. & Wierlacher, A. *Benötigt wird profundes Fremdwissen*. In Alois Wierlacher. (Hrsg.). *Kulturthema Kommunikation: Konzepte - Inhalte - Funktionen*. Festschrift und Leistungsbild des Instituts für Internationale Kommunikation und Auswärtige Kulturarbeit (IIK Bayreuth) aus Anlass seines zehnjährigen Bestehens 1990-2000. Möhnesee, 2000.
- Alanyalı, İ. *Gebrauchsanweisung für die Türkei*, Piper Verlag, München, 2006.
- Aytaç, G. *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Ankara: Gündoğan, 1997.
- Barmeyer, C. I. / Genkova, P. / Scheffer, J. (Hg.): *Interkulturelle Kommunikation und Kulturwissenschaft. Grundbegriffe, Wissenschaftsdisziplinen, Kulturräume*. Passau, Verlag Karl Stutz, 2011.
- Baytekin, B. *Kuramsal ve Uygulamalı Karşılaştırmalı Edebiyat Bilim*, Sakarya Yayıncılık, Sakarya, 2006.
- Bierhoff, H.-W. / Frey, D. *Handbuch der Sozialpsychologie und Kommunikationspsychologie*, Göttingen: Hogrefe, 2006.
- Bundesregierung, *Der Nationale Integrationsplan Neue Wege – Neue Chancen* <https://www.bundesregierung.de/resource/blob/975226/441038/acdb01cb90b28205d452c83d2fde84a2/2007-08-30-nationaler-integrationsplan-data.pdf?download=1> (Son erişim Tarihi: 11.05.2021).
- Dyserinck, H. *Komparatistik als Europaforschung*, in: *Komparatistik und Europaforschung. Perspektiven vergleichender Literatur- und Kulturwissenschaft*, hg. von Hugo Dyserinck u. Karl
- Ulrich Syndram, Bonn, Berlin, 1992.
- Dyserinck, H. *Komparatistische Imagologie Jenseits von Werkimmanenz und Werktranszendenz*, in: *Synthesis, Bulletin du Comité National Littérature Comparée de la République Socialiste de Roumanie*, Vol. 9, Bucarest, 1982.
- Elberfeld, R. *Interkulturalität*. In: Ralf Konersmann (Hg.): *Handbuch Kulturphilosophie*. Stuttgart/Weimar: Metzler, 2012.
- Tanzer, H. *Deutsche Literatur türkischer Autoren*, in: Schenk, Klaus (Hg.): *Migrationsliteratur. Schreibweisen einer interkulturellen Moderne*, Tübingen, 2004.
- Hofmann, M. *Interkulturelle Literaturwissenschaft. Eine Einführung*. Paderborn: Wilhelm Fink, 2006.
- Hoffman, J. *Stereotypen, Vorurteile, Völkerbilder in Ost und West in Wissenschaft und Unterricht, eine Bibliographie*, Wiesbaden, Harrassowitz Verlag, 2008.
- Kefeli, E. *Karşılaştırmalı Edebiyat İncelemeleri*, Kitapevi, İstanbul, 2000.
- Kıziler Emer, F. *Imagologie als Arbeitsbereich der Komparatistik - Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi - Vol.3 - pp.1 - ISSN : 2146-1961*, 2012.
- Kıziler Emer, F. *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimine Genel Bir Bakış*, Proceedings Book of 2nd International Scientific Researches Congress on Humanities and Social Sciences (IBAD-2017), Ed. Hayrullah Kahya, İstanbul, 2017.
- Kula, O. B. *Alman Kültüründe Türk İmgesi*, Cilt 1, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1992.
- Kuruyazıcı, N. *Almanya'da Oluşan Yeni Bir Yazımın Tartışılması*, Ed: Mahmut Karakuş, Nilüfer Kuruyazıcı, Gurbeti Vatan Edenler, Almanca Yazan Almanyalı Türkler, İstanbul, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001.
- Langenscheidt *Almanca – Türkçe Sözlük* <https://tr.langenscheidt.com/almanca-turkce/gebrauchsanleitung>
- Nicklas, P. *Komparatistik als Kulturwissenschaft ? Komparatistik Jahrbuch der Deutschen Gesellschaft für Allgemeine und Vergleichende Literaturwissenschaft*, Heidelberg: Synchron Wissenschaftsverlag der Autoren, 2005.
- Said, E. W. *Şarkiyatçılık, Batı'nın Şark Anlayışları*, İstanbul: Metis, 2013.

Ulağlı, S. *İmgebilim "Ötekinin" bilimine Giriş*, Sinemis Yayınları, Ankara, 2006.

Wellek, R. / Warren, A. *Edebiyat Teorisi*, çeviren: Ö. Faruk Huyugüzel, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011.

Yeşilada, K. „*Nette Türkinmen von nebenan*‘ – *Die neue deutsch-türkische Harmlosigkeit als literarischer Trend*“, İçinde: Schmitz, Helmut (Hg.): *Von der nationalen zur internationalen Literatur. Transkulturelle deutschsprachige Literatur und Kultur im Zeitalter globaler Migration*, *Amsterdamer Beiträge zur neueren Germanistik* (69), Amsterdam, New York, 2009.